

ZİYA GÖKALP VE EĞİTİM: MİLLİ KÜLTÜRE İNTİBAK

ZİYA GÖKALP AND EDUCATION: ADAPTING TO THE NATIONAL CULTURE

Doç. Dr. H. Adnan Arslantaş

Eskişehir Osmangazi Üniversitesi Eğitim Fakültesi

e-posta: adnanarslantas@gmail.com

ORCID ID: 0000-0002-5289-9017

ATIF: Arslantaş, H. Adnan “Ziya Gökalp Ve Eğitim: Milli Kültüre İntibak”, Hikmet Yurdu, CİLT:14, SAYI: 27 , ss.95-106

ÖZ: Gökalp'e göre kültür ve medeniyet kavramları eğitim kavramıyla iç içedir. Eğitim kavramı da talim (Öğretim) ve terbiye (Eğitim) kavramlarını bünyesinde taşımaktadır. Bu anlamda “Talim (Öğretim), bireyi doğal bilimlerle donatan ve kozmik çevreye hâkim kılarak ondaki maddi kuvvetleri kullanacak güç oluşturan şey iken eğitim, bireyi kültürle donatıp sosyal çevreye intibak ettiren, onu sosyal kuvvetleri sevk ve idare edecek güce ulaştıran bir sosyalleştirme sürecidir. Bu tanımlar Gökalp'in talimi medeniyetle, terbiyeyi ise kültürle ilişkilendirdiğinin bir göstergesidir. Literatür taramasıyla gerçekleştirilen bu çalışmada Gökalp'in eğitime yüklemeye çalıştığı işlevsel pratik “intibak” kavramı çerçevesinde ele alınmaya çalışılmıştır.

Anahtar Kelimeler: Ziya Gökalp Eğitim Milli Kültür Medeniyet Pratik intibak

Abstract

According to Gökalp, the concepts of culture and civilization are intertwined with the concept of education. The concept of education also includes the concepts of training (teaching) and training (education). In this sense, education is a socialization process that equips the individual with natural sciences and creates the power to use his material forces by dominating the cosmic environment, while education is a socialization process that equips the individual with culture and adapts to the social environment. These definitions are an indication that Gökalp associates education with civilization and education with culture. In this study, which was carried out with the literature review, the functional practice that

Makale Bilgisi / Article Information

Makale Türü / Article Types: Araştırma Makalesi / Research Article

Geliş Tarihi / Received: 16 Kasım/November 2020

Kabul Tarihi / Accepted: 23 Kasım/November 2020

Yayın Tarihi / Published: 01 Ocak/January 2021

Yayın Sezonu / Pub Date Season: Ocak-Haziran /January-June

Cilt / Volume: 14 Sayı / Issue: 27 Sez / Pub Date: Ocak-Haziran, 2021/1 Sayfa / Pages: 95-106

İntihal / Plagiarism: Bu makale, iThenticate intihal programıyla tarandıktan sonra, iki hakem tarafından incelendi ve intihal içermediği teyit edildi. / This article has been reviewed by at least two referees and scanned via a plagiarism software.

Gökalp tried to impose on education was tried to be addressed within the framework of the concept of "adjustment".

Key Words: Ziya Gökalp Education National Culture Civilization Practical adaptation

Giriş

Milletlerin kendilerine özgü bir özerkliğe sahip olma isteğinin talep tarzı milliyetçiliktir. Gökalp böyle bir özerkliği talep eden kişiliğiyle ön plana çıkan ve ülkesi için bir dinamik geliştirme arzusunda olan bir düşünür ve vatanperverdir. Gökalp'i bir sistem adamı olarak anlatan Yahya Kemâl, Gökalp'in sistemleştirilmeyen¹ düşüncelere kıymet vermediğini dile getirmiştir. Gökalp'in geliştirmek istediği dinamik, İbn Haldun'un "ümran ilmi" perspektifinde düşünülürse söylenilmek istenen şey daha iyi anlaşılabilir. Bu anlamda önemli bir temsil gücüne sahip olan Ziya Gökalp, II. Meşrutiyet'in hemen ardından Türk milletine yön verilmesi, milletin belli bir biçimde inşa edilmesi ve teşkilatlandırılması için itici bir güç olmuştur.² Gökalp, "Türk Milleti "mekure'sini inşa etmek isterken, sosyolojik ve felsefi içerikli eserlerinden başka, çeşitli makaleler³, şiirler,⁴ masallar ve manzum-mensur⁵ hikâyelerle de bu isteğini dile getirmiştir.

Gökalp'in Türk ufkunda ortaya çıkması Descartes'ın Fransa'da ortaya çıkması kadar önemlidir (Akder, 1962, s. 408). Gökalp'in eğitim hakkındaki görüşleri onun "Talehim-Öğretim" ve "Terbiye-Eğitim" kavramlarına yüklediği anlam ortaya koyulmadan anlaşılabilir. Çünkü her kavram bugün olduğu gibi geçmişteki kullanımıyla da toplumsal yaşama bir dinamik kazandırmakta ve o toplumla ilgili açıklama imkânı vermektedir.⁶ Toplumumuzda eğitim teriminin karşılığı olarak Arapça asıllı "terbiye" kelimesini

¹ Gökalp, kendi düşünce gelişimini sosyoloji disipliniyle gerçekleştiren, düşüncelerini sistemli bir şekilde ve herkesin anlayacağı bir dille de anlatmayı başaran bir düşünürdür (Bilici, 2011, s. 93).

² Türk milliyetçiliğinin doğuşu ile ilgili Satı Bey'in yazdığı Arapça bir kitapta Gökalp'le ilgili " Türkiye'de milliyetçiliğin önderi olduğu yaygın bir kanaattir" şeklinde bir ifade kullanmıştır (Berkes, 2003, s. 80). Satı Bey, Ziya Gökalp'e karşı yıllarca süren bir husumet içindedir. Bunun nedeninin aralarında yaşanmakta olan fikir ayrılığı olabilir. Örneğin Satı Bey'de, eğitimin amacı kişisel kabiliyetlerin gelişimi, Gökalp'te ise, millet kültürünün milletin fertlerine aktarılmasıdır. Bu tartışmada Durkheim kolektivizmiyle Spencer ferdiyetçiliği karşı karşıya gelmektedir (Keklik, 2018, s. 51-52-55).

³ Örnek olarak bkz: Beysanoğlu, 1976, s. 81.

⁴ Nesrin KARACA "Ziya Gökalp'in Şiir Dünyası Ve Şiirlerinin Bir Dökümü" (<https://dergipark.org.tr/en/download/article-file/188214:113-129>)

⁵ Alev Sınar Uğurlu, "İdeolog"-Şair Ziya Gökalp'in Kaleminden Masallar, 2009, s. 1027, Turkish Studies International Periodical For the Languages, Literature and History of Turkish or Turkic Volume 4 /1-I Winter.

⁶ Buna eğitim konusu örnek olarak verilebilir. Son dönem yerküresinde uygulanmakta olan eğitim politikaları amaç olarak piyasanın istem ve gereksinimlerine odaklanan bir ağırlık kazanmıştır. Neticede eğitimin toplum açısından amaç ve işlevi ile ilgili anlayışta köklü değişimler meydana gelmiştir. Artık eğitim, ekonomik etkinliklerin bir verimlilik ögesi halindedir. Bütün düzeylerde eğitim uygulamaları ekonomi ve piyasanın isteklerine uygun insan yetiştirmeyle ilgili teknik bir yaklaşım içerisindedir. İnsan sermayesi

kullanılmıştır. Arapça “ Rab” ve “Riba” köklerinden türetilen Terbiye, tamamlamak, beslenmek, toplamak, çoğalmak ve artmak anlamlarında kullanılmaktadır. Dini literatürde de sıkça kullanılan “Rab” kelimesi ise terbiye ve terbiyeci, terbiye eden (mürebbi) anlamlarında kullanılmıştır. Terbiye terim anlamı itibariyle; görgü, bir şeyin kademe kademe yükseltilmesi, yetiştirilerek olgunlaştırmak anlamlarına da gelmektedir⁷. Görüldüğü üzere Terbiye, topluluk hayatının bütünlüğü içine yerleşmiş ve bir doku gibi bütün hadiselerle sinmiş kompleks bir fonksiyondur. Bu yüzden terbiye ilmi, cemiyet ve millet hayatının bütünlüğünü, terbiye idesinin hususi çerçevesinden görmek, kavramak ve incelemek zorundadır (Egemen, 1957, s. 23-33-38). Tarif zenginliğine sahip olan eğitim ise eğip bükerek belli bir şekil vermek, yetiştirmek ve eğitmek anlamlarında kullanılmaktadır. Bu kullanımlardan hareketle eğitim en genel anlamıyla, insan davranışlarında istendik değişiklik meydana getirme işi (Baykul, 1992, s. 85), ferden yaşadığı toplumda pratik değeri olan kabiliyet, yöneliş ve diğer davranış formlarını edindiği istendik değişmelerin süreçler toplamı (Varış, 1978, s. 35), ideal kültür varlığının gelecek nesillere intikal ettirilmesi, doğanın, sosyal kurumların ve diğer insanların zekâmız ve irademiz üzerinde gerçekleştirmeyi başardıkları etkiler” (Bilgiseven, 1987, s. 14) şeklinde tanımlanmaktadır. Öğretim de bu etkilerin planlanmış şekli olarak görülmekte, öğrenmenin gerçekleşebilmesi ve bireyde istendik davranışların oluşup gelişebilmesi için uygulanan süreçlerin tamamı (Yakar, 2016, s. 2) olarak değerlendirilmektedir. Görüldüğü üzere eğitim ve öğretim birbirlerini tamamlayan iki süreç olmasına rağmen, terim içeriği olarak çoğu kez birbirlerinin yerine de kullanılabilir (Keklik, 2018, s. 60). Gökalp’e göre eğitim ile öğretim arasında ciddi farklar söz konusudur. Eğitim şümüllü, öğretim ise kesin olarak belirlenen ve muayyen olan bir şeydir. Öğretimin hedefi zihni

(İnsanın sermaye olarak algılanması) ve (onun kaynak olarak görülmesi) insan kaynakları gibi yaklaşımlar, eğitim ve öğretimin ekonomik fonksiyonlarına demokrasi, eşitlik, toplumsal adalet ve benzeri alanlardan daha çok önem vermektedir (Tabak, 2005, s. 59).

Aydın ve Entelektüel kavramları ilk ortaya atıldığında sözlüklerde din karşıtlığı ile tanımlandığı için günümüzdeki gibi saygınlıklara sahip değildir (Voltaire, 1995, s. 271).

⁷ Kriek, karşılıklı etkileri kavrayabilmek ve bir düzen içinde sergileyebilmek için terbiyeyi, genişliği, derinliği ve düzlüğü olmak üzere üç boyut içinde ele inceler. Bu boyutlardan en önemlisi derinlik boyutudur: Bu boyut üç tabakadan oluşmaktadır. Dip tabaka, insanlığın ortak tabanından gelen şuur dışı etkilere sahiptir. Akli birlik, düşünsel ve soyut oluşlardaki uyum da insanlarda ortak bu temelden beslenir. İkinci tabaka da zihinsel alandan kaynaklanan şuur ve kasıtlı uygulama ve etkileri içerir. Ancak bu etkiler an itibariyle doğrudan terbiye etme amacıyla meydana gelmiş değillerdir. Yani bu etkiler, terbiye etme amacının sonuçları olmakla birlikte, şuur ve kasıtlı eylemlere dayandıkları için terbiye edicidirler. Üçüncü tabaka, şuur terbiye ve oluşturucu amaçlardan kaynaklanan etkileri içerir ki, terbiye ve öğretim kurumları bu kısımda değerlendirilir (Egemen, 1957, s. 17).

geliştirmek, eğitimin ise şahsiyeti teşekkül ettirmektir. Kısaca öğretim insanlara bilgiyi, eğitim “değer”i kazandırmaktadır⁸ (Gökalp, 1992, s. 28).

Toplum söz konusu olunca “değer” sadece eğitimin dikkatini çekmemektedir. Örneğin, toplumsal davranış olma özelliğiyle sosyoloji, dünyayı ve yaşamı anlama, tanımlama etkinliği olarak felsefe, toplumda niyet, inanç, düşünce, tutum ve duygu kavramlarıyla ilgilenen sosyal psikoloji (Kılıç, 2018, s. 241), felsefenin ahlaki değerlerle ilgili alt branşını tanımlayan ve “ethos”tan türetilen ahlak felsefesi de değerler kavramıyla ilgilenmektedir. Görüldüğü üzere değerler, yazılı, sözlü ve davranışsal olarak ortaya çıkmakta, kültürleme-kültürleşme süreciyle sosyal öğrenme şeklinde gerçekleşmektedir (Güngör, 1993, s. 23).

Ziya Gökalp’in eğitimle ilgili düşüncelerini anlayabilmek için Gökalp ve Sâti Bey’in çeşitli yayın organlarında yaptıkları tartışmalara bakmak da Gökalp’in eğitim anlayışını görebilmemizi kolaylaştırmaktadır. Hatta söz konusu bu tartışmalar olmasaydı, Gökalp’in eğitim anlayışını net bir biçimde anlayamazdık (Altın, 2010, s. 497-498) demek pek yanıltıcı olmayacaktır.

1. Gökalp’te Kültür Eğitimi Anlayışı

Gökalp’in, 15 Eylül 1916’te İstanbul’da yapılan “İttihat ve Terakki Cemiyetinin kongresi”nde dile getirdiği görüşleri onun eğitim hakkındaki düşüncelerinin bir başka anlaşılma vasıtasıdır. Gökalp, o kongrede eğitimle ilgili olarak “Öğretimin, bireyi doğal bilimlerle donattığını ve bireyi kozmik çevreye hâkim bir hale getirerek oradaki maddi kuvvetleri kullanacak bir güce sahip kıldığını, terbiyenin ise bireyi kültürle donatarak, sosyal çevreye intibak ettirdiğini ve bireyi sosyal kuvvetleri sevk ve idare edecek güce sahip kıldığını dile getirmiştir (Duru, 1965, s. 30). Görüldüğü üzere Gökalp, sosyolojik görüşlerinde dile getirdiği kültür ve medeniyet ayrımında öğretimi bir katalizör olarak kullanmıştır.⁹ Bu anlamda eğitimi, milli olmalı şeklinde düşünerek, kültür birikiminden hareketle devlet politikası oluşturmaya çalışmış ve kültür eğitimi akımının Türk eğitim tarihindeki en önde gelen temsilcisi olmuştur (Ergün, 1996, s. 136).

⁸ İnsan yetiştirme sorununun temel noktası değerlerdir. Değer, TDK Sözlüğünde bir ulusa ait olan kültürel, ekonomik, sosyal ve bilimsel değerleri içine alan maddi ve manevi tüm öğeler şeklinde tanımlanmaktadır (TDK, 2011, s. 606-607)

⁹ Gökalp’e göre, öğretimin geliştirilmesi adına başka ülkelerin metot ve teknolojilerinden de faydalanılabilir. Günümüzde teknolojiyi Avrupa medeniyeti temsil etmektedir. Bu nedenle teknolojik gelişmeyi elde edebilmek için Avrupa medeniyetine dâhil olmak bir zorunluluktur (Celkan, 1990, s. 106).

Öğretimin medeniyeti, eğitimin ise kültürü temsil ettiğini¹⁰ dile getiren Gökalp, eğitimin amacını kıymet hükümleri biçiminde tezahür eden milli kültürün bir nesilden diğerine aktarılması, kültürü ise o kavmin kalplerinde ruhi melekeler haline gelmesi şeklinde ifade etmektedir. Ona göre “terbiyenin gayesi millilik, öğretimin hedefi ise modernliktir.” (Güngör H. , 2013, s. 429).

Eğitim vasıtasıyla sağlam bir milletin temelini atılacağına inanan Gökalp, çocukların yetiştirilirken millî kültürle aşılansarak yetiştirilmeleri gerektiğini ve sadece böyle yetiştirilen, sosyalleştirilen nesillerin hars-medeniyet sentezini yapabileceklerini düşünmektedir (Uğurlu, 2009, s. 1027). Gökalp’e göre insanın doğumla başlayan erken dönemleri insanın sosyal dönemleri değildir. İnsan zamanla birtakım bilgiler edinmekte, davranış biçimleri kazanmakta ve zaman içinde çeşitli edinimler elde ederek bu edinimleri sayesinde sosyalleşebilmektedir. Kısaca, insan sosyalleşme sayesinde içinde yaşadığı toplumun bir bireyi haline gelirken “içtimaileşmek”te, yani sosyalleşmektedir. Bu sosyalleştirme işine terbiye adını veren Gökalp, hayvanlarda olmayan bu durumu “insanın milli kültüre intibak”ı olarak tanımlamaktadır (Gökalp, 1973, s. 113-114). Ona göre, bir toplum süreklilik arz etmek istiyorsa sosyalleşme şartını canlı tutmalıdır. Aksi takdirde o millet yok olur gider. Görüldüğü üzere, Gökalp’in eğitim anlayışının temelini “milli toplumsallaşma” oluşturmaktadır. Eğitimin verimli olabilmesi için ticari bir amaçla yapılmaması, yani ekonomik bir yarar hedefi taşımaması gerekmektedir (Gökalp, 1992, s. 44). Ekonomik fayda sadece öğretim söz konusu olduğunda geçerli olmalıdır (Gökalp, 1973, s. 60). Bu yaklaşım onun düşüncesinde öğretimin amaç itibarıyla eğitimden farklı olduğunu göstermektedir (Güngör, 2013, s. 430).

2. Gökalp’in Eğitim Anlayışında Okul

Gökalp, eğitim ve öğretim yeri olarak aileden sonra okula dikkat çekmek istemiştir (Gökalp, 1992, s. 44). “Birer eğitim-öğretim kurumu olan okullarda çocuklar milli vicdanımızda yaşayan dini, ahlaki, hukuki, estetik konularda kıymet duyguları ile doyurulsa okullarımızdan milli fertler yetişecek ve okul, milli buhranların terbiye edici rolünü devam ettiren bir amil olabilecektir.” (Gökalp, 1992, s. 48). Öğrenimin başarılı olabil-

¹⁰ Öğretimin tek başına gerçekleştirilmesi toplumu medeniyetin bir parçası yapar ama o medeniyet içinde o toplumun kültürü olmaz. Medeniyeti oluşturan baskın kültür neyse o toplumda o kültür görülmeye başlar. Söz konusu toplum böylece o medeniyetin ürettiği kültürün bir parçası olur. Günümüzde eğitim konusunda bir türlü istediğimiz yere gelemememizin en önemli nedeni öğretimin gerçekleştirilmesi ama eğitiminin verilememesi nedeniyle (değer kazandırılmamasının) ortaya çıkan kaostur. Teknoloji de bir kültür üretir. Nitekim çeşitli sosyal medya araçlarının teknolojinin üretildiği ülkelerin değer aktarımını yapabildiklerine tanık olmaktadır.

mesi için, her şeyden önce öğrenimin hür bir ortamda yapılmasına da işaret eden¹¹ (Gökalp, 1992, s. 188) Gökalp, okul ve öğretmenin toplumdan ayrı düşünülemediğini, eğitim ve öğretimin süre geldiği toplumun sosyal, kültürel, politik ve ekonomik hadiselerinden etkileneceğini ifade etmektedir¹². Ona göre, toplumda demokrasi olursa okullarda da demokrasi olur. Toplumda anarşi ve terör hüküm sürerse okullarda da aynı durum meydana gelir. Bu gibi uygun olmayan ortamlarda ise ilmi çalışma yapılamaz. Bir şiirinde:

“ Darulfünün emirlerle düzelmez

Onu yapar ancak serbest bir ilim

Bir mesleğe haricinden fer gelmez.

Bırakınız ilmi yapsın muallim.” demektedir (Güngör, 2013, s. 429).

Okullarda gerçekleştirilen eğitimin verimli olabilmesi için bu şekilde önerilerde bulunan Gökalp, aynı şeyi medreseler için de yapmış ve hatta derse devam eden ve etmeyen hocalar için ücret konusuna da dikkat çekmiştir. (Gökalp, 1976, s. 81). Eğitimde nicelikten daha çok niteliğe önem verilmesi gereği üzerinde duran Gökalp'e göre “Millî maarifimizin ne kitapları, ne de kitapçıları henüz vücuda gelmemiştir, öğretim yerleri gibi kitapçı dükkânları da simetrik olarak üç şekildedir: Medreseler, Yabancı okullar, Tanzimat Okulları. Sahafların kitapları medreselerde, Beyoğlu'nun kitapları yabancı okullarında, Bâbîâli caddesinin kitapları da Tanzimat okullarında okutulur. Bu üç öğretim yerinin birbirinden farkları o kadar barizdir ki, herhangi bir Türk ile on dakika görüşmeniz, onun hangi öğretim yerinden yetişmiş olduğunu anlamanıza kâfi gelir. Aralarındaki bu derin farklarla beraber, bu üç öğretim yeri bir müşterek özelliğe sahiptir: Ora-

¹¹ “Bu öğretmenler, hangi fakültede bulunursa bulunsun, talebe tarafından keşfedilerek, çok sayıda dinleyicilere sahip olur. Bu suretle, hem hakikî âlimler ile yalancı âlimler birbirinden ayrılır, hem her iki kısım da lâyık olduğu manevî mükâfat yahut cezayı görür, öğretmenler içinde ilmi cazibesine güvenemeyenler, öğrenme serbestliğine aleyhtardır; çünkü derslerine talebe cezbedemeyeceklerini biliyorlar” (Gökalp, 1992, s. 186).

¹² Oğuzlar, İslamiyet'ten evvel il hayatı yaşıyorlardı. Oğuzlar İslamiyet'i kabul ederek, Selçuk ve Osmanlı devletlerini teşkil ettikten sonra kitaplı, okullu, öğretmenli bir medeniyet karşısında kaldılar. Arap'ın, Acem'in ve hatta Türk'ün müşterek bir mahsulü olan bu medeniyet, okuyup yazanları kendi tesiri altına aldı. *Şölen Edebiyatı* yerine, *Divan Edebiyatı* konuldu. *Türe* yerine, *fıkıh* öğretimi yapılmaya başlandı. Bununla beraber, *Şölen Edebiyatı*, bir taraftan halkın isimsiz neşideleri ile masal ve atasözlerinde, diğer taraftan saz şairleri ile tekke şairlerinde mevcudiyetini devam ettiriyor, Türk efsaneleri ile hece vezni ve terkipsiz lisan milletin sinesinde gizliden gizliye yaşıyordu. Oğuz türesi, Osmanlı kanunnamelerinde devam ediyor, *Acemi Oğlanlar* ve *İç Oğlanlar* kışkırtıcıları ile *Enderun Mektebin* de ameli olarak öğretiliyordu. Şurası dikkate değerdir ki, bu devirde *Medrese*, içine aldığı Türkleri gayr-i Türk yaparken, *Enderun* içine aldığı gayr-i Türkleri Türkleştiriyordu. Bu gibi millî teşkilâtlar sayesinde ki, milletlerarası medeniyet, medenî kültürü büsbütün ortadan kaldıramıyordu (Gökalp, 1992, s. 30)

larda yetişen *sofi, levanten, tanzimatçı* tiplerinin üçünde de karakter göremezsiniz. Memleketimizin en büyük hastalığı, birbiriyle anlaşamayan bu üç türlü zihniyetle idare olunması ve ne yazık ki, bu zümrelerden üçünün de karakterden mahrum bulunmasıdır." (Gökalp, 1992, s. 172).

Gökalp'e göre okullarımızda tafsilata ve ezberciliğe çok yer verilmekte bu nedenle de yaratıcı bilgi henüz okullarımızda öğrencilere kazandırılmamaktadır. Gökalp, öğrencilerin "ilmî usulleri tatbiki ve ilmî keşifleri icraya alıştırmaları" gerektiğini belirtir (Gökalp, 1992, s. 181 vd.). Öğrencilerin ilmi metotları öğrenip uygulayarak ilmi buluşlar yapabilme gücüne erişmeleri gerektiğine dikkat çekmektedir.¹³ Ezberciliğe sadece eğitim ve öğrenci tarafından bakılmaması gerektiğini, ilmi hayat ve ilim adamı yetiştirilmesini ve yetiştirilen ilim adamlarının bilgisinin usulle elde edilen bilgiler olması gerektiğini, aksi takdirde ezberciliğin ilim adamı tarafından kazandırıldığını da dile getirmektedir (Gökalp, 1976, s. 82).

3. Gökalp'te Eğitim-Öğretim Anlayışı

Gökalp'in çalışmaları gözden geçirildiğinde, çalışmalarında eğitim-öğretim ve bunlarla ilgili konulara yönelik önemli bir yazınla karşılaşılır. Gökalp'in eğitim ve öğretim hakkındaki düşünceleri kimilerince sosyoloji bilgisine, kimilerine göre de ait olduğu sosyolojik ekolün eğitim konusundaki görüşlerine dayanmaktadır. Gökalp bu anlamda kimilerince Emile Durkheim'in Türkiye'deki iz düşümüdür, kimilerine göre de o kendi düşünce sistematiğini geliştirmiş bunu yaparken de Durkheim'den faydalanmıştır.¹⁴

Gökalp, eğitim ve öğretimin yapılandırılmasında kültürü önemli bir unsur olarak ele almış ve bir cemiyetin kültürel tekâmülünün dört merhaleden geçtiğini dile getirmiştir. Bunları aşiret, kavim, ümmet, millet şeklinde sıralarken milletleşme sürecinde eğitim-öğretimin içeriğinin nasıl doldurulması gerektiğine dair görüşlerini devlet yapılanması içerisinde dile getirmiştir. Bu bakış açısına göre, devlet kavramı üç şekilde görülmektedir: Bunlar kavim devleti, imparatorluk, millî devlettir. Terbiyenin de tamamıyla millî olup olmamasına göre, cemiyetleri üç tipe ayırmıştır. Bunlar:

¹³ "Ziya'nın Türklüğe en büyük, en mühim hizmeti Türk müfekkiresinde yaptığı inkılaptır. Ziya bizde menkulat ve skolastik tefekkür tarzına en ağır darbeyi indirmiş olan ilk mütefekkindir." (Akder, 2012, s. 408).

¹⁴ Rousseau, "Medeniyeti bırakalım, tabiata dönelim!" tavsiyesini de, "Organize irfanı terk ederek, yaygın kültüre inelim!" suretinde kabul ediyorum, ihtimal ki, Rousseau, böyle düşünmüyordu. Fakat nasıl ki, Spencer, Rousseau'nun *sezgi* (intuition) sini kendi zihniyetine uydurarak maddileştirmişse, ben de kendi görüşüme göre sosyalleştiriyorum (Gökalp, 1992, s. 124).Bilhassa, benim ileri sürdüğüm bir fikir tenkit olunurken, herkesten evvel hatırlanması lâzım gelen Durkheim'dir (Gökalp, 1992, s. 122).

1. Okur-yazar olmayan (iptidaî) cemiyetlerde terbiye millî olmakla beraber, kısmîdir. Çocuk aşiretin içinde kitapsız, okulsuz, öğretmensiz olarak millî bir terbiye alır. Bu terbiye umumî değil, kısmidir.

2. Kitabı olan bir dini yahut modern ilerlemeyi kabul eden kavimler yeni bir medeniyet zümresine dâhil olurlar. Bu medeniyet, kitapları, okulları ve öğretmenleri vasıtasıyla kendisini o kavimlerin çocuklarına öğretir. Terbiye, millî değil, milletlerarasıdır. Okullar, çocukların ruhuna millî kültürü değil, milletlerarası medeniyeti aşılama çalışır.

3. Milletlerarası medeniyetlere karşı teşriî (yasama) istiklâl (bağımsızlığı) ve kültür hürriyetini elde eden modern milletlerdir. Modern milletlerin ilk işi, millî kültürü aramaktır. Millî kültürü aramakta takip olunacak usulün esası şudur: "Bir millet, millî kültürünü bulmak için, mensup olduğu medeniyetlere ait geleneklerden hangilerinin fosil ve artakalan hâline geldiğini ve hangilerinin müessese mahiyetini aldığını arar. Bunları ayırıp belli ettikten sonra, fosiller ile artakalanları atarak, yalnız müesseseleri kabul eder. Zaten, kültür, bir milletteki dinî, ahlâkî, hukukî, lisanî, estetik, iktisadî müesseselerin toplamı demektir. Bu millî müesseseler ortaya çıkarılıp düzenlenince, artık okullardaki öğretimden milletlerarası medeniyetler dışarı atılarak, yalnız milli kültürün öğretimi yapılmaya başlar ki, asıl millî terbiyenin hüküm sürdüğü zaman bu zamandır (Gökalp, 1992, s. 28 vd.).

Sonuç

Eğitim konusunda engin bir bilgiye sahip olan Gökalp'e göre eğitim ve öğretim, kültürün kendisini yeniden üreterek daha sonraki nesillere aktarmasının bir aracıdır. Eğitim-öğretimin kendisinde vücut bulduğu kültürle sosyalleşme arasında bu anlamda çok sıkı bir ilişki vardır.

Kavgalı alanlarmış gibi gösterilmeye çalışılan din (İslamiyet) ile milliyetçiliğin kültürel anlamda da birbirleriyle kaynaştıklarını dile getiren¹⁵ Gökalp'e göre ferдин şahsiyet kazanmasında terbiyenin önemli bir rolü vardır. Kişinin içtimai kültürle bütünleşmesi ve içinde yaşadığı topluma uyum sağlaması demek olan sosyalleşme ancak kültürel terbiye ile anlam kazanır. Günümüzde büyük şahsiyetlerin yetişmemesini, millilikten

¹⁵ Dinsel atıflar asabiyye duygusundan ayrı düşünülmemelidir. Büyük zaferler üzerinde belirleyici bir değişken olma özelliği vardır. İbn Haldun "Mukaddime"sinde de bu duruma dikkat çekmiştir. Topses, İbn Haldun'un "asabiyyet" tespitiyle ilgili şöyle bir açıklama yapmıştır: "Herhangi bir toplulukta dinsel çağrının etkin olabilmesi için asıl değişken asabiyye olgusudur. Soyla ilgili dayanışma duygusuna sahip olmayan topluluklar, güçlü bir dinsel davetle karşılaşsalar da bu çağrı noktasında birleşemezler." (Topses, 2014, s. 95).

beslenmeyen eğitim ve öğretimdeki çöküşle ilişkilendiren Gökalp, bu çöküşün sebeplerini; Güncel bir içerikle, metotlu bir biçimde derslerin işlenmemesi, milli olmak yerine kozmopolit bir eğitim sisteminin olması, öğretmen ve öğrencilerin bir felsefelerinin olmayışı ve güncel paradigmalara kendilerini geliştirmemeleri gibi nedenlerle ilişkilendirmiştir. Çocuklara kültürel terbiyenin verilmesini zorunlu gören Gökalp, eğitimin içeriğinin ölü bilgilerle dolu olduğunu, kısaca neyin bilgi olup neyin bilgi olmadığını ayırt edilemediğini; bunun da eğitimde ciddi bir karmaşaya yol açtığını dile getirmektedir.

Yerinde bir eğitim verilebilmesi için, bilginin etrafını saran ve fonksiyonunu yerine getirmesine engel olan şeylerin ayıklanması gerektiğine inanan Gökalp, ilk önce eğitim ve öğretimin ne olduğunun bilinmesi, onun anlaşılması, eğitimin topluma hitap edecek hale getirilerek "işlevsel pratik intibak"ın sağlanması gerektiğini düşünmektedir. Bunun için de eğitimin Türkçe yapılması gerekliliği üzerinde durmuştur.¹⁶ Eğer bunlar yapılmazsa eğitimin topluma yabancılaşacağını¹⁷ dile getirmeye çalışmıştır.

Sosyolojik olarak ele aldığı eğitim ve öğretim meselesinde Gökalp, eğitim tarihinden daha çok zamanındaki eğitim problemleri üzerinde durmuş, eğitim ve öğretim konusunda gördüğü sorunlara pratik çözümler önermiş, eğitimin zihinsel bütünleştiriciliğine dikkat çekerek eğitimde milliliğe vurgu yapmıştır. Gökalp'in kendi zamanında gördüğü ve tespit ederek dile getirdiği problemlerin birçoğu, günümüzün problemleri olarak da karşımıza çıkmaktadır. Bu da Gökalp'in sorun tespiti ve çözüm önerisi becerisinin bir göstergesidir.

Kaynakça

1. Adanalı, Hadi, A. "Ziya Gökalp'in Eğitim Felsefesi ve Yüksek Eğitim Hakkındaki Görüşleri". AÜİFD, XLV(1), (2004), 57-70.
2. Akder, Necati, "Ziya Gökalp'te Tarih Anlayışının Felsefi Temelleri", Türk Kültürü, Türk Kültürü ve Araştırma Enstitüsü Dergisi(225), (1962), 406-420.
3. Altın, Hamza, "Ziya Gökalp'in Eğitim Tarihimiz Açısından Önemi", History Studies, 2(2), (2010), 493-509.
4. Baykul, Yaşar, "Eğitim Sisteminde Değerlendirme", H.Ü. Eğitim Fakültesi Dergisi, C.7, s.7, (1992), 85-95.
5. Berkes, Niyazi, Türkiye'de Çağdaşlaşma. İstanbul: Yapı Kredi Yayınları, (2003).
6. Bilgiseven, Kurtgan, Amiran, Eğitim Sosyolojisi, İstanbul: Türk Dünyası Araştırmaları Vakfı.

¹⁶ Türk dil tarihinin farklı dönemlerinde dil konusunda etkileri frenleme anlamında dilde sadeleşmeyle ilgili çeşitli tartışmalar yapılmıştır (Daşdemir, 2012, s. 54).

¹⁷ Bir kişi ana dilini öğrenirken kavramlar ve karşılıklarını bir daha tanımlamak, sıfırdan içerik oluşturmak gibi bir hakka sahip olmaz. Bizler, ana dilimizi öğrenirken öğrendiğimiz bu dili hazır yani oluşmuş, bitmiş işaretler sistemi olarak ediniriz. Bu sistem bizler tarafından olduğu gibi öğrenilmek ve kabullenilmek zorundadır. Bu nedenle Benveniste'e göre kavramlar ve karşılıkları arasındaki ilişki ilk olarak nedensiz bir ilişkiye sahiptir. Ancak kavramın üretilmesinin hemen ardından yeni gelen nesilleri kendisine mahkûm eden "zorunlu" bir ilişki şeklinde varlığını devam ettirir (Kıran & Kıran, 2006, s. 73).

7. Bilici, Muhammed Veysel, ,Türkçülüğün Esasları, Ziya Gökalp, (Editör: Korkut Tuna, İsmail Coşkun), 1. Basım, Kültür ve Turizm Bakanlığı Yayınları, Ankara, 2011, s. 93.
8. Öksüz, Yusuf, Ziya, Türkçe'nin Sadeleşme Tarihi: Genç Kalemler ve Yeni Lisan Hareketi, Ankara: TDK Yayınları, (1995).
9. Celkan, Hikmet, Yıldırım, Ziya Gökalp'in Eğitim Sosyolojisi. İstanbul: Milli Eğitim Bakanlığı, (1990).
10. Daşdemir, Muharrem, "Çağdaş Dil Biliminin Işığında Yeni Lisan Hareketi Ve Türk Dil Devrimi'nin Karşılaştırılması". Uluslararası Türkçe Edebiyat Kültür Eğitim Dergisi, 2(3), (2012), 53-58.
11. Duru, Kazım Nami, Ziya Gökalp, İstanbul Milli Eğitim Bakanlığı, İstanbul, (1965).
12. Egemen, Bedi, Ziya, Terbiye İlminin Ana Meseleleri, Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Yayınları, Ankara, (1957).
13. Ergün, Mustafa, II. Meşrutiyet Devrinde Eğitim Hareketleri 1908-1914, Ankara, (1996).
14. Gökalp, Ziya. Terbiyenin Sosyal ve Kültürel Temelleri I., (R. Kardaş), MEB, İstanbul:, (1973).
15. Gökalp, Ziya, Makaleler I. (Ş. Beysanoğlu.), MEB, İstanbul, (1976).
16. Gökalp, Ziya. Makaleler VII. (A. Çay) Kültür Bakanlığı Yayınları, Ankara, (1982).
17. Güngör, Erol, Değerler Psikolojisi Üzerinde Araştırmalar, Ötüken Yayınları, İstanbul, (1993).
18. Güngör, Harun, "Ziya Gökalp'e Göre Eğitim ve Din Eğitimi", Türk Kültürü, (315), (2013), 428-434.
19. Keklik, Ebubekir, "II. Meşrutiyet Döneminde Eğitim Tartışmaları: Ziya Gökalp, Millî Terbiye ve Satı Bey", ÇAKÜ Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi, 9(1), (2018), 47-69.
20. Kılıç, Kırbaçoğlu Latife, "Ziya Gökalp'in Hususî Mektuplarında Değer Aktarımı", Atatürk Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü Dergisi, (62), (2018), 239-250 .
21. Kiran, Zeynel, & Kiran, E. A. Dilbilimine Giriş, Seçkin Yayıncılık, Ankara, (2006).
22. Tabak, Ruhi, Selçuk, "Sağlık Hizmetlerinde Sürekli Eğitim ve Sürekli Mesleki Gelişim", Türk Hijyen ve Deneysel Biyoloji Dergisi, 62(1, 2, 3), (2005), 59-66.
23. TDK. Türkçe Sözlük, Türk Kültür Dil ve Tarih Yüksek Kurumu Türk Dil Kurumu Yayınları, Ankara, (2011).
24. Topsis, Mehmet, Devrim, "İbn Haldun'da Asabiye Olgusunun İşlevleri ve Toplumsal Temelleri", Folklor/ Edebiyat, 20(79), (2014), 93-99.
25. Uğurlu, Sınar, Alev, "İdeolog"- Şair Ziya Gökalp'in Kaleminden Masallar, Turkish Studies International Periodical For The Languages, Literature and History of Turkish or Turkic Volume, 1(4), (2009), 1025-1040.
26. Varış, Fatma, Eğitim Bilimlerine Giriş, Ankara Üniversitesi Basımevi, Ankara, (1978).
27. Voltaire, François Marie Arouet, Felsefe Sözlüğü, (Çev. L. Ay), Cilt 2, MEB, Yayınları, İstanbul, (1995).
28. Yakar, Ali, Geleceğin Eğitimi Üzerine Program ve Tasarım Modeli Önerileri: "Yaşamsal Eğitim Programları" ve Yaşamsal Öğretim Tasarımları", MSKU Eğitim Fakültesi Dergisi, 3(2), (2016), 2-15.

STRUCTURED ABSTRACT

Gökalp's determinations and opinions on education, which is as important as the emergence of Descartes in France (Akder, 1962, p. 408) have a content that should be taken into consideration in the solutions of today's education problems. For this, we can look at the conditions of participation in the schools established by the Committee of Union and Progress under the leadership of Gökalp in the Balkans and different provinces and his views expressed at the Congress of the Committee of Union and Progress on September 15, 1916. The views expressed by Gökalp at the above-mentioned Congress are also an indicator of his thoughts on education. According to Gökalp, who divides education into common and formal, education should be national. This division of education into two are two different pathways of transferring or presenting knowledge from generation to generation through inheritance. This distinction is also an indicator of how the concepts of culture and civilization should be defined. Because the concepts of culture and civilization are intertwined with the concept of education. The concept of education also includes the concepts of teaching and educating. In this sense, "Education (Teaching) is the thing that equips the individual with natural sciences and creates the power to use the material forces in him by dominating the cosmic environment, while education (educating) is a socialization process that equips the individual with culture and adapts to the social environment, and gives him the power to direct and manage social forces. These definitions indicate that Gökalp associates education with civilization and culture. In the opinion of Gökalp, attention should be paid to the definition differences and meaning relations of these concepts in the context of adaptation to national culture. This is an important reason why we cannot benefit from our educational practices. In this study, carried out with a literature review, it is aimed to reveal the "functional practical adaptation" that Gökalp tried to impose on education in the process of building the Turkish Nation and the study tries to explain its difference from other studies in this respect.

As claimed by Gökalp, who has a vast knowledge of education, education and teaching are means of reproducing the culture itself and passing it on to the next generations. In this sense, there is a very close relationship between the culture in which education is embodied and socialization.

Gökalp stated that religion (Islam) and nationalism, portrayed as quarrelsome areas, blend with each other in a cultural sense and education has an important role in the individual's gaining personality. Socialization, which means integrating a person with the social culture and adapting to the society he/she lives in, becomes meaningful only through cultural upbringing. Gökalp associates the inadequacy of great personali-

ties with the collapse in education and teaching, unless it is fed by nationality. He associated them with the reasons such as not teaching the lessons methodically with an up-to-date content, having a cosmopolitan education system rather than being national, not having a philosophy of teachers and students, and not improving themselves with current paradigms. Gökalp, who thinks that it is obligatory to give children a cultural upbringing, states that the content of education is full of dead information. He also states that this causes serious confusion in education.

Believing that in order to provide an on-the-spot education, it is necessary to eliminate the things that surround knowledge and prevent it from fulfilling its function, Gökalp thinks that first of all, it is essential to know what education and teaching are, understand them, make education appealing to the society and provide a "functional practical adjustment". For this, he emphasized the necessity of education in Turkish. He tried to express that if these are not done, education will be alienated from society.

Evaluating the issue of education and teaching sociologically and focusing more on the educational problems of his time rather than in the history of education, Gökalp offered practical solutions to the problems he saw in education and teaching, and emphasized the importance of nationality in education by drawing attention to the mental integration of education. Gökalp considered culture as an important element in structuring education and teaching and stated that the cultural evolution of a society passes through four stages. While listing them as tribe, nation, ummah and nation, he expressed his views on how the content of education should be filled in the process of nationalization within the state structuring. According to this point of view, the concept of state can be seen in three ways: These are the tribe state, the empire and the national state. He also divided the societies into three types, depending on whether the teaching is completely national or not.

As can be seen, "national socialization" constitutes the basis of Gökalp's understanding of education. In order to enable education to be efficient, it should not be conducted for commercial purposes, that means it should not focus on economic benefits. The economic gains should only apply when it comes to teaching. This approach shows that teaching is different from education in terms of purpose in his thought. For Gökalp, there are serious differences between education and teaching. Education is more comprehensive, while teaching is something that is precisely determined and specific. The aim of teaching is to develop the mind, and education is to form personality. In short, while education gives people knowledge, it is "value" in education.